

ORGANIZACIJA I ODRŽAVANJE VEZE U POZADINI NEPRIJATELJA

Izvanredno brzi razvoj i usavršavanje raznovrsne ratne tehnike i njeno masovno uvođenje u naoružanje i opremu oružanih snaga, daće eventualnom ratu sasvim novu fizionomiju. Iz tih razloga i dejstva snaga u pozadini neprijatelja pretrpeće ozbiljne korekcije i tražiće nove, prilagođene oblike borbe.

Kod oružanih snaga mnogih zemalja jedno od značajnih pitanja u pripremama za rat je i to: kojim metodama, snagama i sredstvima voditi uspešnu borbu protiv partizana. Pri tom se ne isključuje ni mogućnost da agresor upotrebi nuklearna, biološka i hemijska borbena sredstva protiv snaga koje vode partizanski rat na okupiranoj teritoriji. Koristeći iskustva iz prošlog rata, neke zemlje za protivgerilsku borbu formiraju i obučavaju posebne jedinice, koje se odlikuju velikom pokretljivošću i sposobnošću za manevar, a mogu se upotrebiti i za vazdušni desant; opremljene su i tako naoružane da mogu uspešno voditi borbu po lošim vremenskim uslovima, noću i na teško prohodnom zemljištu. Helikopteri, koji sve masovnije ulaze u opremu savremenih armija, dobijaju kao jedan od osnovnih zadataka da učestvuju u borbi protiv partizanskih jedinica. Ogromna elektronska tehnika, naročito ona namenjena izviđanju (infracrveni uređaji, televizija, radari, razni prislušni aparati, goniometri i dr.), verovatno da će jedinicama u pozadini neprijatelja umnogome otežati mogućnost da postižu iznenađenje, koje će i dalje biti jedno od osnovnih načela partizanske borbe.

Ovome treba dodati i probleme koji su i ranije postojali: veliki broj partizanskih i drugih jedinica i organa u pozadini biće vezan za jednu komandu; ove će jedinice najčešće biti raspoređene na velikom prostoru, a u dejstvima često mnogo više međusobno udaljene od jedinica na frontu; akutno je pitanje sadejstva i veze ne samo po liniji pretpostavljeni — potčinjeni — susedi, već i sa jedinicama na frontu, snagama (organima) koje dejstvuju i rade u garnizonima neprijatelja, političkim rukovodstvima i organima vlasti, bazama, bolnicama i drugim punktovima na okupiranoj teritoriji; obično će partizanske jedinice biti slabije opremljene sredstvima veze; neprijatelj će, srazmerno usavršavanju pomenutih izviđačkih sredstava, sve uspešnije moći da narušava sistem komandovanja i veza. Sve to reljefno ističe vrlo složene i delikatne probleme čijim rešenjem se obezbeđuje uspešno komandovanje u partizanskim i drugim jedinicama u pozadini neprijatelja u novostvorenim uslovima, s jedne, te u kolikoj su meri u tim jedinicama složeni problemi organizacije i održavanje veze, s druge strane. Cilj daljeg razmatranja je da se sagledaju neki aspekti ovog problema i metode njegovog rešavanja.

Postojanje neprekidne, brze i sigurne veze jedan je od veoma značajnih činilaca za uspeh partizanskih dejstava, što izrazito potvrđuju i iskustva iz NOR-a. Naše komandovanje u NOR-u dobilo je vrlo visoku ocenu i od tadašnjih protivnika. Tako, komandant nemačkih snaga u petoj ofanzivi, general-potpukovnik Liters, po njenom završetku je između ostalog napisao: »b) Neprijatelj: Tok borbi je pokazao da su komunističke snage pod Titovom komandom odlično organizirane, vješto vođene i da raspolažu borbenim moralom koji izaziva čuđenje. Neprijateljsko komandovanje bilo je izvanredno pokretno — i u odbrani — aktivno.«¹ Ovakvu ocenu naše komandovanje je dobilo zahvaljujući, na prvom mestu, velikoj sposobnosti, herojstvu i snalažljivosti komandnog kadra i nesalomljivom jedinstvu naših jedinica. Veza, međutim, ovom komandovanju nije uvek obezbeđivala neophodne podatke i uslove za donošenje najpravilnijih odluka. Iako su vezisti, kao i ostali borci, pokazivali primernu hrabrost i snalažljivost, to nije bilo dovoljno: često su se zbog nedostatka veze trpeli nenadoknadivi gubici. (Ovo pitanje predstavlja posebno poglavlje u istraživanju i analiziranju naših iskustava iz NOR-a i tu bi se, sigurno, našao odgovor na mnoga i danas sporna pitanja.) Evo samo nekoliko registrovanih primera iz borbi Udarne grupe Vrhovnog štaba u toku pete neprijateljske ofanzive.

Posle pokušaja proboja Udarne grupe preko Drine u pravcu Jahorine, u toku 23. i 24. maja 1943. godine, komandant 1. proleterske divizije (Koča Popović) je 25. maja ujutro odlučio da više ne preduzima ofanzivna dejstva prema Foči i Čeotini i naredio povlačenje svojih jedinica na jug. Vrhovni štab nije odobrio ovu odluku, jer je smatrao preuranjenom. Kasniji događaji su potvrdili da je odluka komandanta 1. proleterske divizije bila pravilna, ali štab divizije nije bio u mogućnosti da Vrhovnom štabu izloži situaciju na ovom pravcu jer nije imao vezu sa Vrhovnim štabom.²

Od 7. do 10. juna, u periodu najtežih borbi za prelaz preko Sutjeske, 7. banijska divizija je bila bez ikakve veze i sa Vrhovnim štabom, koji je već bio na Zelengori, i Operativnim štabom II grupe (3. udarna divizija i Centralna bolnica), koji je još bio na desnoj obali Pive, pa nije imala gotovo nikakvog uvida u opštu situaciju Udarne grupe³.

Štab 1. proleterske divizije je samoinicijativno doneo odluku o proboju preko Balinovca i dalje na sever prema komunikaciji Foča — Kalinovik. Vrhovni štab ni sa ovom odlukom nije bio saglasan. Štab 1. proleterske divizije poznao je dobro situaciju pred frontom divizije i doneta odluka je bila jedino moguća, ali nije gotovo ništa znao o trenutnoj situaciji ostalih snaga II grupe. Vrhovni štab je, međutim, imao uvid u tešku situaciju 3. i 7. divizije, a slab uvid u situaciju pred 1. proleterskom divizijom, jer nije bilo međusobne veze.⁴

Naređenje Vrhovnog štaba od 10. juna Drugom bosanskom korpusu da krene u istočnu Bosnu zbog prihvata snaga Udarne grupe preneto je preko radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«, jer direktne veze

¹ Đuro Kladarin, *Bitka na Sutjesci, VIZ JNA Vojno delo*, Beograd 1959. str. 276.

² Ibid, str. 126 i 128.

³ Ibid, str. 207 i 222.

⁴ Ibid, str. 225—227 i 232.

nije bilo.⁵ Peta divizija, upućena sa zadatkom da prihvati Udarnu grupu, usmerila se na sasvim drugi pravac od onog na kome je Udarna grupa izvršila proboj, jer sa Vrhovnim štabom nije imala u najodsudnijem periodu nikakvu vezu.⁶

Obrazlažući tešku situaciju u kojoj se našla Udarna grupa Vrhovnog štaba u ovoj ofanzivi, Đuro Kladarin u pomenutoj knjizi (str. 187), između ostalog, kaže: »Međusobna obavještanja jedinica o neprijatelju, o rezultatima borbi ili pokretu susjednih kolona, dolazila su s velikim zakašnjenjima. Ostao je kurir — pješak kao jedina sigurna veza, ali su njegove usluge na ovakvom terenu i u ovakvoj situaciji bile isuviše skromne. I kuriri, odabrani i provjereni stari partizani, bili su već umorni.«

Moglo bi se navesti još niz primera, konstatacija i zaključaka sadržanih u sačuvanim dokumentima iz pete ofanzive, u kojima se konstatuje da ovaj ili onaj napad, manevar i sl. nisu uspjeli usled nejednovremenog otpočinjanja, nepoznavanja situacije i kasnog pristizanja obavještenja, naređenja i izveštaja, odnosno zbog nepostojanja međusobnih veza i sadejstva, a sigurno je još veći broj ovakvih primera ostao nezabeležen. Ovakvi primeri su prisutni u brojnim, manjim i većim borbama tokom celog NOR-a, a naše celokupno ratno iskustvo potvrđuje da su sigurne, neprekidne i brze veze jedan od uslova za uspeh partizanskih dejstava.

Za komandovanje i sadejstvo jedinica u pozadini neprijatelja u eventualnom ratu koristiće se sve vrste i sredstva veze, počev od improvizacija do najmodernijih (radio-relej, radio, helikopter i dr.). Pošto će svaka situacija imati svoje specifičnosti, pored ostalog i u pogledu mogućnosti primene pojedinih vrsta veze, o nekom apsolutnom prioritetu jedne vrste veze nad drugom ne može se govoriti.

Iako bogata iskustva NOR-a govore da je kurirska veza (naročito u početnom periodu ustanka) bila jedna od glavnih vrsta veze partizanskih jedinica, a i pored realne pretpostavke da te jedinice ni u eventualnom ratu neće moći da uvek budu opremljene dovoljnim količinama svih savremenih tehničkih sredstava veze, ipak je realno predvideti da će primarnu ulogu u ostvarivanju veze i između jedinica u pozadini neprijatelja imati *radio-veza*. Ova veza, pre svega, može da pruži neuporedivo najveće usluge komandama tih jedinica u ratu kakav se očekuje, iz sledećih razloga:

Sve brojnija i raznovrsnija ratna tehnika, a posebno nuklearna, biološka i hemijska borbena sredstva, zatim šire mogućnosti za upotrebu vazдушnih desanata, kao i mogućnost iznenadnih, brzih i dubokih prodora, dovodiće do gotovo trenutnih i značajnih promena situacije. Partizanske jedinice u ovim uslovima biće prinuđene da uvek brzo i pravilno reaguju, jer svaka sporost i neizvesnost mogu dovesti do poraza. Vrlo često biće presudno da se jedinice u pozadini najbrže obaveste ili da prenesu obavještenje da preći opasnost od atomskih

⁵ Zbornik dokumenata i podataka o NOR-u, Istorijski institut JNA, Beograd, tom II, knj. 9, str. 232.

⁶ Milutin Morača, *Ratni dnevnik, VIZ JNA Vojno delo*, Beograd, 1962, str. 94 i 95.

udara kad se neprijateljeve namere otkriju, o njegovim namerama ili merama da upotrebi biološka ili hemijska borbena sredstva, o zatrovanim i kontaminiranim prostorijama, o pripremama neprijateljskih vazдушnih desanata i verovatnim (ili otkrivenim) desantnim prostorijama zbog preduzimanja mera koje će odgovarati situaciji, itd. Nastaće i potreba da se jedinicama naredi da se brzo udalje od nekih neprijateljevih objekata, kada ovi postanu cilj naših nuklearnih udara sa fronta. Biće i drugih sličnih zadataka i situacija. Zadatke ovog izveštavanja jedino pouzdano i brzo može da obavi radio-veza, jer je, pod uslovom da je dobro organizovana i ima sposobne radiste, jedina u stanju da skoro trenutno ostvari kontakt u svako vreme, na svakom zemljištu i na velikim udaljenostima. Iz tih razloga ona u partizanskim i drugim jedinicama u pozadini neprijatelja treba da bude glavna i osnovna vrsta veze.

Istina, u dosadašnjem korišćenju radio-veza pojavljivali su se i neki nedostaci. Na primer, iako su radio-veze u NOR-u dale dobre rezultate, po obimu su bile vrlo male, naročito u prvoj polovini rata (nije bilo ni dovoljno ni uvek kvalitetnih sredstava, ni kadrova), a u organizaciji i u održavanju tih veza (počev od rukovanja pa do šifre i bezbednosti saobraćaja) bilo je slabosti; to je neprijatelj koristio i često sa uspehom pratio radio-saobraćaj i tako otkrivao mnoge naše namere. Na nekim posleratnim vežbama i manevrima, radio-veze su podbacile usled nedovoljnih priprema i slabe organizacije, a naročito zbog nedovoljne obučenosti ili nedostatka rutine radista. Sem toga, eventualni rat dobiće i jednu novu komponentu — tzv. elektronski rat, »rat« elektromagnetnim talasima; u opremu savremenih armija uvedena su brojna elektronska sredstva, a naročito ona za prisluškivanje, gonio-metrisanje i ometanje radio-saobraćaja, sve manji je broj slobodnih radio-frekvencija za bezbedan rad, itd., pa se s toga na radio-veze često gleda kao na mač sa dve oštrice.

I pored svega, kod skoro svih armija radio-veze su glavna vrsta veze, naročito u nižim taktičkim jedinicama i jedino se na njih pouzdano računa da će zadovoljiti potrebe komandovanja u dinamici borbenih dejstava. Kod velikog broja armija radio-veza je spuštena do komandira odeljenja, a kod nekih specijalnosti (izviđača, automatičara, padobranaca, diverzanata i sl.) i do pojedinca — nastoji se da svaki vojnik tih specijalnosti ima u šlemu (ili drugde) minijaturni radio-prijemnik.

Danas je izvesno da će naše jedinice u pozadini neprijatelja, u eventualnom ratu imati dovoljno radio-sredstava. Radio-industrija je ovladala proizvodnjom radio-uređaja raznih tipova (između ostalih i tipa RUP — 1, 2, 3 i 4, čije su taktičko-tehničke osobine vrlo dobre i naročito pogodne za upotrebu u partizanskim i srodnim jedinicama). U konstrukciji su i drugi, znatno savršeniji tipovi SSB sistema,⁷ a sigurno je da će biti još savršenijih, što je sve značajan uslov za borbenu gotovost. Ovakvu materijalnu bazu u radio-sredstvima tokom NOR-a nismo imali. Bilo je nešto radio-aparata (koncertnih), i to pretežno u

⁷ Radio-sredstva sa jednobočnom modulacijom, imaju veći efekat iskorišćenja snage, trostruko veći izbor radnih frekvencija, lakša su i manja po zapremini.

velikim gradovima, pa se često na prostranim delovima slobodne teritorije nisu mogle da primaju radio-emisije »Slobodne Jugoslavije« i druge, jer nije bilo radio-prijemnika; nije ih bilo ni u mnogim jedinicama. Danas u našoj zemlji ima preko 2,5 miliona radio-aparata i preko 250.000 televizijskih prijemnika⁸. I u stručnim kadrovima je situacija mnogo bolja. Radio-amaterska organizacija (koja pre rata nije ni postojala) broji oko 260 klubova, 230 primopredajnih sekcija, 3.000 operatora i 12.000 radio-amatera, a sigurno je trostruko veći broj radio-amatera od rata do danas prošao kroz ovu organizaciju i u njoj stekao dragocene kvalifikacije. PTT, društvene službe, privredne organizacije, organi vlasti i drugi poseduju velike količine radio i drugog materijala i uređaja, što zajedno sa razvijenom elektroindustrijom čini solidnu materijalnu bazu.

U drugi svetski rat i najopremljenije armije (Nemačka i Italija) ušle su sa radio-vezama spuštenim do, zaključno, pešadijskog bataljona. Tek u drugoj polovini i pred kraj rata komandiri četa i artiljerijskih baterija dobili su radio-stanice (Anglo-Amerikanci SET-38, a Sovjeti A-7-A). Jedinice NOV u tom pogledu bile su mnogo oskudnije i, sem nešto radio-stanica dobijenih od saveznika u drugoj polovini rata, često su bile prinuđene da u borbi podnesu i teške gubitke da bi zaplenile neku neophodnu radio-stanicu. Danas se u većini savremenih armija u pešadijskoj četi nalazi prosečno 20 do 25 radio-stanica. (To znači, da bi partizanske jedinice pri likvidaciji ili zarobljavanju samo jedne neprijateljske patrole, kao plen zadobile sigurno i radio-stanicu, dok je u prošlom ratu trebalo napasti bataljon, tj. njegov štab, da bi se postigao isti učinak.)

Sve ovo govori da će partizanske i druge jedinice u pozadini neprijatelja biti opremljene tehničkim sredstvima veze (prvenstveno radio-stanicom). U vezi s tim nužno je svestrano razmatrati i rešavati probleme organizacije, održavanja i bezbednosti radio-veza.

Organizacija radio-veza za potrebe komandi jedinica u neprijateljevoj pozadini načelno je rešena, odnosno pravilima su data načelna rešenja koja će praksa potvrditi ili korigovati. Organizacija radio-veza tih komandi sa partizanskim jedinicama (brigadama, odredima i dr.), između partizanskih jedinica i unutar njih, još uvek je predmet diskusije. Postoji dvojako gledište, odnosno mišljenje da li sistemi ovih veza treba ili ne da budu ustaljeni ili manje ili više promenljivi u odnosu na sastav radio-mreža, vreme rada, radio-karakteristike, način održavanja veze i dr. Naša praksa iz NOR-a poznaje, uglavnom, ustaljenost. Njoj se pribegavalo da bi se obezbedila što veća sigurnost da će veza biti održana, zatim zbog nedovoljnog iskustva u organizaciji i održavanju veza i nemogućnosti da se radio-karakteristike često menjaju (to zahteva veću administraciju, planiranje i tešnju saradnju odgovornih organa, što se nije moglo uvek obezbediti). Ovo su i razlozi koji onima što zastupaju ovaj princip u izvesnom smislu daju za pravo da će ustaljenost sistema radio-veza u partizanskim jedinicama biti nužna i opravdana. Međutim, ona ima ozbiljan nedostatak u tome što neprijatelj brzo otkriva i uspešno prati ovakav sistem rada, a to često može biti presudno. Smatram da bi ustaljenost radio-sistema u eventualnom ratu

⁸ Osmi kongres SKJ, Izveštaj o radu CK, str. 15.

mogla da bude izraz krajnje nužde, a ne pravilo. Ovome treba pribeći samo kad postoje ili ubedljivi razlozi ili opravdana sumnja da se novom organizacijom (sastav radio-mreža, nove radio-karakteristike i dr.) neće moći u određenom periodu obezbediti radio-veza. U svim drugim slučajevima trebalo bi vršiti što je moguće češće promene, jer će to nametati dinamika rata.

Sastav radio-mreža komandi u pozadini neprijatelja, u kojima su učesnici partizanske i druge jedinice i ustanove u pozadini, trebalo bi da bude promenljiv. Slično situaciji na frontu, gde će se težiti da se sve jedinice — elementi borbenog poretka koje dejstvuju u zahvatu jednog taktičkog ili operativnog pravca, grupišu u iste radio-mreže da bi, pored ostalog, mogle ostvariti brzo i neposredno sadejstvo, i u partizanskim i drugim jedinicama u pozadini trebalo bi obezbediti ovo načelo. Kod ovih jedinica neće se, u većini slučajeva, ispoljavati dejstvo na izrazitim taktičkim i operativnim pravcima kao na frontu, ali će postojati donekle odvojene celine teritorije gde će dejstvovati i funkcionisati određene snage i ustanove, pa će mogućnost njihovog međusobnog kontaktiranja, veze i tesnog sadejstva biti jedan od značajnih uslova za uspeh. Zato je opravdano da u istim radio-mrežama učesnici budu partizanske brigade i odredi, bataljoni i čete drugih jedinica u pozadini, zatim baze (skladišta), bolnice i drugi koji dejstvuju i rade na kompaktnoj i užoj teritoriji. Pomeranjem jedinica treba menjati i sastav radio-mreža, vodeći računa o prednjim načelima. Broj učesnika u radio-mrežama može i neophodno bi morao biti veći nego kod jedinica na frontu, jer će rad biti pretežno povremen. Zavisno od predviđanja intenziteta radio-saobraćaja u predstojećoj borbi ili određenom periodu, trebalo bi određivati i broj učesnika u svakoj radio-mreži. Ustaljenost sistema unutar partizanskih jedinica (brigada, odreda i slično) u odnosu na sastav radio-mreža nameće se samom formacijom ovih jedinica i neće se moći često menjati, ali to ne bi smelo da važi za način održavanja veze, radio-karakteristike i drugo. Radio-veze komande u pozadini sa svojim jedinicama i ustanovama biće gotovo isključivo na visokofrekventnom (VF) talasnom području, što nameće složene probleme raspodele radio-talasa, pogotovo kad je talasno područje prezasićeno i postoji veća opasnost od elektronskih dejstava neprijatelja (prisluskiivanja, goniometrisanja i ometanja). Unutar jedinica, veze mogu i morale bi biti u okviru vrlo visokofrekventnog (VVF) talasnog područja, u kojem se gornji problemi znatno blaže izražavaju. Podela radio-talasa je posebno pitanje i van ovog razmatranja.

Brzina stupanja u vezu i zaštita saobraćaja od uticaja neprijatelja, osnovna su i najvažnija pitanja organizacije koja treba rešiti da bi radio-veze pružile komandovanju ono što se od njih očekuje. Da bi se obezbedilo stupanje u vezu kada to situacija nameće (jer normalan rad nije permanentan nego povremen), moglo bi se primeniti ovo rešenje:

U komandi u pozadini neprijatelja, koja objedinjuje dejstva i rad više jedinica i ustanova, trebalo bi da postoje uvek jedna do dve dežurne radio-mreže. Radio-prijemnik u ovim mrežama neprekidno je na prijemu na određenom talasu, a predajnik se aktivira po potrebi. Sve potčinjene jedinice i ustanove, snabdevene karakteristikama ovih radio-mreža, mogu uvek stupiti u vezu. Ove radio-mreže ne bi služile samo za intervenciju pri gubitku radio-veze nekog od potčinjenih, već i da

potčinjene jedinice mogu brzo preneti na pravo mesto svako obaveštenje ili da traže vanrednu vezu sa bilo kojim drugim učesnikom. Ovo bi, normalno, bile radio-mreže sa radio-uređajem VF talasnog područja, a po potrebi i u određenim uslovima mogu biti i VVF. Ta ista komanda u pozadini trebalo bi uvek da ima jednu ili dve (po potrebi) radio-mreže sa po jednim predajnikom koji bi radio na talasu obaveštavanja, a sve ostale jedinice (brigade, odredi, samostalni bataljoni i sl.) i ustanove da na talasu ove radio-mreže imaju stalno uključen radio-prijemnik. Kroz ovu radio-mrežu prenosili bi se signali obaveštavanja koji su od interesa za sve učesnike mreže, a pojedinačno na bazi posebnih pozivnih znakova za svakog od potčinjenih. Dežurne i radio-mreže obaveštavanja nužno bi, na nivou komande koja ih organizuje, trebale da imaju tesan kontakt, koji se može uspešno ostvariti direktnom žičnom vezom, ne isključujući organe komande koji odlučuju. Kroz ove radio-mreže prenosila bi se samo ona obaveštenja i drugi tekstovi koji ne mogu i ne smeju čekati redovnu, tj. planiranu vezu te jedinice-komande. Postavlja se pitanje: da li će svi potčinjeni imati odgovarajuće radio-prijemnike da slušaju mrežu obaveštavanja. Iz ranijeg razmatranja o opremljenosti jedinica tehničkim sredstvima veze vidi se da ovaj problem neće biti teško rešiti.⁹

Stalno funkcionisanje dežurnih i radio-mreža obaveštavanja jedno je od mogućnih rešenja. Možda bi se širom analizom našla i bolja taktička rešenja, ali dinamika borbenih dejstava i mogućnosti iznenadnih i značajnih promena situacije neodložno traže jedno ovakvo ili možda još efikasnije rešenje.

Održavanje radio-veze u partizanskim i drugim jedinicama u pozadini neprijatelja ne bi smelo nikada da bude dugo. Dugačke tekstove — radiograme treba uvek izbegavati. Naređenja, izveštaje i druge dokumente koji imaju dugotrajniji značaj ne bi se smelo nikada slati radio-vezom, sem ako ne postoje druge mogućnosti. Kratkoća radio-saobraćaja jedan je od najvažnijih uslova njegove bezbednosti i o tome je nužno uvek voditi računa.

Radio-stanice (radio-centri) jedinica i ustanova u pozadini koje ne mogu često da menjaju mesto (bolnice, baze i drugo) treba postavljati rastresito i što dalje od rejona rasporeda komandi i baza. Ova odstojanja trebalo bi da budu od 5 do 10 km, a vezu između radio-stanica (centara) i komandi za koje rade održavati žičnim sredstvima, kablovima ukopanim u zemlju ili dobro maskiranim. Radio-stanice jedinica i ustanova, zavisno od vremena boravka istih na jednom mestu, mogu biti neposredno uz komandu ili udaljene.

I zaštita radio-saobraćaja od uticaja neprijatelja isto tako predstavlja složeno pitanje. Neprijatelj je u mogućnosti da efikasnije utiče na veze partizanskih i drugih jedinica u svojoj pozadini nego što to može na frontu. Za radio-prisluškivanje, goniometrisanje i ometanje ovde je u mogućnosti da bira gotovo najpovoljnija mesta i odstojanja,

⁹ Možda bi trebalo razmotriti pitanje konstrukcije i proizvodnje jednog takvog prijemnika koji bi zadovoljio ove potrebe; to bi mogao biti sasvim jednostavan radio-prijemnik — možda tranzistorski, minijaturan, sa uskim talasnim područjem, odnosno određenim brojem radnih frekvencija i malim utroškom izvora za napajanje (anodne baterije).

što je značajan uslov da dođe do tačnih i detaljnih podataka. Da bi zaštitile svoj radio-saobraćaj, jedinice u pozadini neprijatelja trebalo bi još doslednije i istrajnije da primenjuju sve taktičke i tehničke mere zaštite: šifru, KOD, čestu i neujednačenu zamenu radio-karakteristika, skraćivanje radiograma i predaju na dve radne frekvencije, usmeravanje ili skraćivanje antena, promenu mesta radio-uređaja i druge, ali najefikasnija mera bi mogla i trebalo da bude organizacija i primena lažnog radio-saobraćaja.

Najpovoljnije rešenje je da se — zavisno od raspoloživih sredstava — lažni radio-saobraćaj organizuje i istrajno sprovodi u obimu ne manjem od stvarnog. Za ovo se mogu koristiti i posebna radio-sredstva (ako ih ima), i sredstva koja obavljaju stvarni saobraćaj. Da bi se lažnim radio-saobraćajem postigao željeni cilj, ne bi se smelo u njegovom organizovanju i izvođenju da dozvoli nikakva samoinicijativa i proizvoljnost potčinjenih, naročito radio-telegrafista: lažni saobraćaj planira, do u najsitnije detalje, najstarija komanda jer je on sastavni deo opšteg plana dezinformacija. Kroz njega se ne može prenositi bilo šta i bilo kako. Lažni radio-saobraćaj po načinu izvođenja treba da bude identičan stvarnom, jer svako i najmanje odstupanje izaziva sumnju. Da bi postigao cilj, kroz njega bi povremeno trebalo davati i istinite podatke, tako odabrane da zbog njih ne bi nastale neželjene teže posledice. Ako se ovako brižljivo organizuje i sistematski izvodi, lažni radio-saobraćaj bi mogao da bude prvorazredna mera za bezbednost veza i komandovanja.

Radio-veze partizanskih i drugih jedinica u pozadini neprijatelja neće biti izložene ometanju kao one kod jedinica na frontu jer nisu permanentne, a jedinice-učesnice su razmeštene na velikom prostoru, pa su i efekti ometanja mali. Sem toga i neprijatelju će glavna vrsta veza na teritoriji gde se vodi partizanski rat verovatno biti radio-veza, pa bi ometanjem rada partizanskih radio-veza i sebi stvarao znatne teškoće. Da bi to bilo još verovatnije, partizanske jedinice trebalo bi da odabiraju radne talase neposredno uz one na kojima radi neprijatelj ili potpuno iste, tako da neprijatelj ne može preduzeti ometanje. Izvežbani radio-telegrafisti su u stanju da od nekoliko, po jačini gotovo jednakih signala, na istoj radnoj frekvenciji, izdvoje željene signale. Radio-amateri su u ovome pravi specijalisti.

Partizanske i druge jedinice u pozadini, naročito diverzantske grupe, imaće često za ciljeve svojih dejstava neprijateljska elektronska sredstva i sistem veze. Treba što brže uništavati neprijateljske radio-ometaće, goniometrijske stanice i prislušne centre, bilo da su oni angažovani protiv partizanskih ili protiv jedinica na frontu. Takođe treba među najvažnijim ciljevima imati u planu uništavanje neprijateljskih radio-relejnih (RR) međustanica, centara veze i linija. Odabiranjem ovih ciljeva za svoja dejstva, partizanski komandiri i komandanti uvek će dobro postupiti, jer će time mnogo olakšati sopstvenim snagama i na frontu i u pozadini.

Kurirska veza trebalo bi u eventualnom ratu, u dejstvima u pozadini neprijatelja, ne samo da zadrži svoju ulogu koristeći dragocena iskustva NOR-a već da se još više usavrši i osposobi da bi ponela još veći teret. Kurirska veza omogućuje najveću tajnost i zato je logično

da će se koristiti za prenos najpoverljivijih dokumenata, naročito onih dugoročnijeg značaja. Iskustva stečena u NOR-u, u celini, dobro će doći. Ovde naročito treba podvući pogodnosti koje pruža teritorijalna mreža tajnih kurirskih stanica za primopredaju pošte na oslobođenoj i neoslobođenoj teritoriji, koja je u NOR-u dala odlične rezultate. Razne metode i postupci koji su se u NOR-u koristili za vezu sa našim snagama (organima, rukovodstvima i grupama) u gradovima koje je držao neprijatelj, zatim načini međusobnog sporazumevanja (razni, često veoma originalni znaci raspoznavanja i sl.), određivanje borbene pratnje kuririma na opasnim relacijama, itd., takođe su dragocena iskustva. U eventualnom ratu sve ove, kao i nove forme, naći će svoju primenu, a kuriri će svakako biti i daleko bolje opremljeni prevoznim sredstvima nego što je to bilo u NOR-u.

Govoreći o kurirskoj vezi mogle bi se, iz iskustva i prakse, istaći njene izvesne slabosti.

Tako u prošlom ratu za kurire nisu uvek određivani najbolji borci, iako je bio takav stav. U NOR-u je bilo, na primer, slučajeva da komandir čete dobije naređenje da uputi dobrog borca za kurira u viši štab, pa iako je svakog svog borca odlično poznao, nije se uvek odlučivao da pošalje najboljeg. No, ni najbolji borac nije uvek morao postati odličan kurir: često su presudne druge bitne osobine. Zbog toga, a i zbog odličnog proseka boraca-partizana i njihove visoke svesti, naši su kuriri bili odlični. U eventualnom ratu o izboru kurira posebno će biti nužno da se vodi računa, jer ako se ima u vidu sve ono što on treba da prebrodi na nepoznatom terenu koji kontroliše neprijatelj, krećući se noću i preko raznih prepreka, stvorenih i dejstvom savremenog oružja, uvek u žurbi da bi brzo stigao na odredište, onda je jasno da to može izvršiti samo hrabar, odlučan, snalažljiv i inteligentan borac. Njegovo izdvajanje iz jedinice treba tretirati ne kao gubitak za jedinicu, već kao neophodnost da mu se poveri ona dužnost na kojoj će znatno više doprineti.

Sledeća slabost ogleda se u nekompletnosti obučavanja kurira. Naime, u obuci najčešće prelaze isto ili slično gradivo kao i ostali vojnici — pešaci ili linijaši, što nije dovoljno. Za vreme služenja vojnog roka bilo bi potrebno da se kuriri obučavaju padobranstvu, vožnji motornih vozila (posebno motociklom po lošem terenu — motokrosu), smučanju, plivanju, veslanju, veštini borenja (boks, rvanje, džudo), veštini orijentacije i slično. Svakako da pri odabiranju za kurire treba uzimati one koji su već savladali neke od ovih veština, jer se u armiji ne može sve naučiti. Od kurira u partizanskim i drugim jedinicama u pozadini neprijatelja izričitije će se tražiti ove sposobnosti i znanja nego od kurira u operativnim jedinicama, a naročito zbog uslova u kojima će se voditi eventualni rat.

I žične veze imaju daleko širu primenu od one u NOR-u. Tada nije uvek bilo dovoljno sredstava da se uspostave i održavaju. Danas se u pogledu materijala situacija bitno promenila: sami proizvodimo kablove, telefone, centrale, uređaje nosećih frekvencija i drugo. Potrebama partizanskih i sličnih jedinica najbolje i najviše će odgovarati lagani poljski

kablovi, telefonski aparati i centrale malog kapaciteta (10 brojeva), kojima bi trebalo u dovoljnim količinama snabdjeti skladište na koje će se oslanjati partizanske i druge jedinice u pozadini neprijatelja.

S obzirom da žične veze, kad su organizovane i uspostavljene, omogućuju i veliku brzinu i dobru tajnost u komuniciranju, normalno je da ih treba obimno koristiti. Treba težiti da između komandi, jedinica i ustanova, koje baziraju na kompaktnoj slobodnoj teritoriji, bude ostvarena uvek i žična veza. Ovo naročito važi za skladišta i bolnice koji ne mogu često da menjaju svoje mesto. Ako, na primer, odred ili brigade radio-vezom otkriju svoje mesto, to i nije uvek značajno jer se često pomeraju, ali za bolnice i baze to bi predstavljalo veliku opasnost. Zato njima žična i kurirska veza treba da služe kao glavne, a radio-veza samo kao krajnja nužda. Kod organizacije i uspostavljanja ovih veza treba prvenstveno voditi računa da se postigne tajnost. Kablovske linije — pravce za koje se računa da će biti u upotrebi više dana, treba obavezno ukopavati i dobro maskirati. Pored toga, treba ih patrolama stalno obilaziti i kontrolisati. Pri svakoj promeni čujnosti treba odmah tražiti uzroke, a za to vreme zabraniti korišćenje te linije — pravca.

Partizanske jedinice (brigade, odredi i druge) načelno ne bi trebalo da u svom sastavu imaju veće količine sredstava za žične veze, jer bi ih to znatno opterećivalo; ali bi im za slučaj potrebe uvek trebalo stvoriti uslove da ih, ako je to moguće, brzo dobiju iz baze — skladišta, iskoriste a potom opet vrate. Biće mnogo situacija u borbi kada će žična veza biti neophodna. Ovo naročito važi za zasede kojima se mora očuvati tajnost sve do odlučujućeg momenta. Uspostavljanje žične veze biće opravdano čak i kada ona komandi (jedinici) u toku borbe pruži samo jednu vezu. (Iako nekad može izgledati da rentabilnost uspostavljanja jedne vrste veze nije adekvatna trudu i vrednostima koji se pri tom ulože, ona će uvek biti opravdana ako i ta jedna veza odgovori svom zadatku.)

Kada se u borbi zaplene kablovi, telefoni i druga sredstva žične veze, trebalo bi ih obavezno uvek izvući i otpremiti u skladišta — baze ili skloniti na druga sigurna mesta za kasniju upotrebu (ukoliko se odmah, u nuždi, ne raspodele jedinicama). Žične veze koje se zateknu na teritoriji koju će neprijatelj okupirati treba nastojati da se koriste u punoj meri i da se ispravno održavaju (o njima treba da se staraju komande i jedinice koje će ih eksploatisati), a ukoliko zapreti opasnost da ih neprijatelj pronađe, trebalo bi ih skloniti ili, u krajnjoj nuždi, uništavati.

Signalne veze u jedinicama u pozadini, kao i u najnižim taktičkim jedinicama na frontu, imaće sigurno široku primenu. U obzir dolazi, kao i u NOR-u, primena svih vrsta akustičnih (pucnji, rafali, detonacije, trube, zvona, sirene i dr.) i svetlosnih signala (rakete, lampe, farovi, vatre, dim, platna, zastavice itd.). Ovde se naročito može ispoljiti smisao za improvizaciju koje će, manje-više, biti u svim vrstama veze partizanskih jedinica i zato bi kod boraca i starešina trebalo uvek razvijati i negovati maštu za iznalaženjem novih metoda i postupaka i u pitanjima održavanja veze.

Radio-relejna veza, i pored niza svojih taktičkih i tehničkih prednosti nad drugim vrstama veza, ne može (bar za sada) u partizanskim i drugim jedinicama u pozadini neprijatelja da nađe širu primenu. Uređaji su još uvek vrlo glomazni, sa glomaznim antenama, snažnim izvorima za napajanje i sredstvima za transport, zahtevaju dobro uređena mesta za rad, itd., a sve to ne pogoduje karakteru partizanskih dejstava. Ove se veze mogu koristiti između viših komandi koje dejstvuju u pozadini neprijatelja i za vezu ovih komandi sa komandama operativnih jedinica na frontu, kada to situacija dozvoljava. Daljim usavršavanjem radio-relejnih uređaja (da budu manji, lakši, pokretniji, sa manjim antenama i izvorima za napajanje i drugo) ne isključuje se mogućnost da će se moći šire primeniti, ali za sada ti uslovi ne postoje.

Rešavanje problema komandovanja i organizovanja i održavanja veze u partizanskim i drugim jedinicama u pozadini neprijatelja ne bi trebalo ni u čemu da zaostaje za rešavanjem drugih značajnih pitanja borbenih dejstava i zato bi bilo korisno da se sva pomenuta i druga pitanja šire razmatraju i pronalaze najbolja rešenja, adekvatno razvoju i usavršavanju i tih jedinica, i tehničkih sredstava veze.

Pukovnik
Gojko UZELAC